Ізраїльська демографія. Чому за лісом не бачать дерев

Современное родильное отделение «Бикур холим», Иерусалим

«І в цьому році єврейське населення в державі Ізраїль продовжувало швидко скорочуватися, але більшість співгромадян не знають про тектонічні демографічні зміни», — заявив директор Центру ізраїльської міграційної політики Йонатан Якубович напередодні 73-го Дня незалежності.

Ось він — доказ того, як демографічний демон загрожує євреям у Країні Ізраїлю, зневажаючи сіоністську ідею, — раділи прихильники апокаліптичних пророцтв. Ще нещодавно вони були збентежені демографічними даними, які свідчать, що, уперше з початку сіоністського руху, Сумарний Коефіцієнт Народжуваності (СКР) у євреїв перевищив СКР у арабів.

Втім, перефразовуючи Марка Твена, можна сказати, що новини про «тектонічні демографічні зміни», що загрожують перетворити євреїв у меншість у власній країні, — передчасні й дуже перебільшені. Це доводять демографічні спостереження упродовж останніх 35 років. Песимістичні прогнози, як правило, зумовлені неправильною оцінкою динамічних демографічних змін у Країні Ізраїлю. Річ у тім, що батьки сіоністського руху діяли за формулою, визначеною великим британським драматургом Бернардом Шоу: «Розумні люди пристосовуються до навколишнього середовища. Ірраціональні люди намагаються пристосувати середовище проживання під себе, і тому будь-який прогрес є результатом зусиль ірраціональних людей».

Дійсно, у 2020 році частка єврейського населення Ізраїлю склала 73,9% в порівнянні з 89,2% в 1957 році. Водночас, частка розширеного єврейського населення, що включає всіх осіб, які підпадають під Закон про повернення, навіть сьогодні становить 79% населення Ізраїлю. Не зайвим буде згадати, що в перші роки існування держави підхід до визначення єврейства був куди ліберальнішим, і часто нащадки єврейських батьків євреїв вважалися євреями навіть без ретельного вивчення біографій їх бабусь. Утім, і сьогодні за відповіддю на питання, хто є євреєм, часто стоїть не стільки Галаха, скільки політика. Так, відповідні органи виявили дивовижну гнучкість, визнавши фалашмура євреями. Ніхто (і цілком справедливо) не порушував питання про перевірку ДНК цих нових євреїв, як це іноді відбувається у випадках із нащадками вихідців із російської смуги осілості.

В центре Тель-Авива, 1940-е

Як би там не було, за 73 роки єврейське населення Ізраїлю зросло із 758 700 осіб до 6 877 800 євреїв за Галахою, або до 7 343 700 осіб, відповідно до Закону про повернення. З іншого боку, попереджати про «тектонічні зміни» можна було ще з 1957 року, набагато раніше, ніж це зробив Йонатан Якубович. За останні 27 років, наприклад, частка євреїв за Галахою зменшилася з 81,17% до 73,92% від усього населення Ізраїлю.

Однак такий спрощений підхід веде в пастку апокаліптичних прогнозів, де опиняються любителі демографічної арифметики. Вони ігнорують динамічні тенденції, орієнтуючись на сухі цифри, які являють собою моментальний знімок ситуації, вірною лише на цей момент. Тому, виривати з контексту дані лише 1948-го і 2021-го років — це, перефразовуючи відому приказку, не бачити за лісом дерев. Іншими словами, ігнорувати динаміку змін по роках, яка складається з окремих «дерев».

Аби прийти до більш точних висновків, розглянемо ситуацію за минулу чверть століття. У цей період з усіх груп населення Ізраїлю тільки у євреїв зафіксована постійна тенденція до збільшення народжуваності, яка тривала безперервно упродовж 22 років. За цей період часу число живонароджених у євреїв збільшилася на 62,2%, а серед розширеного єврейського населення — на 64,9%. У 2019 число народжень трохи знизилося, але навіть у 2020 році воно було на 55,2% вищим, ніж в 1996-му.

Число живонароджених зросло і в арабів, але цей процес йшов зовсім іншими темпами. У 2020 році кількість народжень у арабів була всього на 3,9% вищою, ніж у 2000 році.

Так мої прогнози 1980-х років стали реальністю в новій ізраїльській дійсності. Більше не можна заперечувати очевидні тенденції, про що глава демографічного відділу ЦСБ д-р Ахмад Халіхала заявив ще у 2011 році: «Ми помилялися, оцінюючи зростання народжуваності у євреїв, а з іншого боку, швидкість, з якою зменшувалася народжуваність у арабів. За моїми оцінками, народжуваність арабського населення продовжить знижуватися в сторону 2-3 дітей».

Поликлиника в арабском городе Бака-эль-Гарбия, 1950-е

У 1985 — 2000 рр. СКР у арабів стабілізувався на рівні приблизно 4,2 дитини на жінку, що все ще було приблизно на 60% вище, ніж у євреїв, але це сталося через вступ у статеву зрілість дівчат, які народилися в період арабського «демографічного вибуху» 1960-х років. Водночас, СКР у євреїв знизився з 2,77 дитини на жінку в 1988 році до 2,53 дитини у 2001-му. Але коли в дітородний вік вступили арабські жінки 1980-х років народження СКР в арабському секторі різко впав. Водночас, почалося зростання СКР у євреїв, яке безперервно тривало з 2002 по 2017 рік. Усе це призвело до того, що у 2015 році, уперше в історії держави Ізраїль, СКР євреїв склав 3,13 дитини на жінку і зрівнявся зі СКР у арабів. Уже у 2016 році СКР у євреїв перевищив цей показник у арабів, й у 2019 році склав 3,09 дитини на єврейську жінку в порівнянні з 2,98 дитини в арабському секторі.

На відміну від багатьох ізраїльських демографів, їх арабські колеги більш уважно поставилися до довгострокових тенденцій. «Нещодавня демографічна історія Ізраїлю й Палестини характеризується інверсією демографічних тенденцій, — пише професор Юсуф Корбідж із Національного інституту демографічних досліджень (INED) у Парижі. — Для палестинців демографічний перехід і зниження народжуваності прискорилися. В ізраїльських євреїв, навпаки, народжуваність зростає для всього населення і, особливо ...на Західному березі і в Єрусалимі. На противагу цьому, народжуваність у палестинців швидко знижується — як на Західному березі, у Єрусалимі, у Газі, так і в самому Ізраїлі, у результаті складного поєднання чинників модернізації, особистого переходу від сімейних до індивідуальних цінностей і так званого «переходу до бідності», який особливо загострився після Другої інтифади».

Останні публікації демографічних даних, які підтвердили мої прогнози ще 1987 року, недовго стримували прихильників єврейського демографічного апокаліпсису. Деякі ізраїльські демографи почали стверджувати, що зниження народжуваності серед арабів не має великого значення, оскільки рівень смертності в цьому секторі дуже низький. Тим самим, вони фактично стверджують, що низький рівень арабської смертності, досягнутий завдяки передовій ізраїльській медицині, є вічним фактором. Але вивчення даних про смертність в арабській громаді Ізраїлю дає набагато більш реалістичну картину.

Упродовж десятиліть смертність серед арабів неухильно знижувалася й у 2014 році досягла найнижчого рівня за всю історію — 2,67 смертей на 1000 осіб, на 76,9% нижче свого піку в 1952 році. Коефіцієнт смертності серед євреїв у 2020 році склав 5,92 — фактично це рівень 1950 року, коли було зафіксовано 5,94 смертей на 1000 осіб.

Але в січні 2021 року смертність серед арабів становила вже 3,35 на 1000 осіб, що на 25,4% перевищило рівень 2014 року. А серед євреїв вона залишилася такою ж, як у 2014 році — 6 смертей на 1000 осіб. Причиною такого різкого зростання смертності в арабів є процес старіння «бебі бумерів», які народилися в епоху арабського «демографічного вибуху» у 1950-х роках.

Не можна заперечувати, що природний приріст у арабів дійсно був вищий, ніж у євреїв за всі 73 роки незалежності Ізраїлю, і залишається таким досі. Але цей розрив скорочується й останнім часом особливо швидко.

Загалом, якщо в 1964 році різниця між природним приростом арабів і євреїв становила 28,23 на 1000 осіб, то у 2020 році вона знизилася до 5,45 на 1000 осіб. Обчисливши лінію поліноміальної регресії на основі сукупних даних за період 1950 — 2020 рр., ми побачимо, що різниця між природним приростом арабів і євреїв може бути повністю компенсована до 2030 року. Тому, можна припустити, що починаючи з 2030 року зростання частки арабів у населенні держави Ізраїль остаточно припиниться.

До слова, згідно з усіма трьома варіантами прогнозу ЦСБ до 2065 року, починаючи з 2035 року, частка арабського населення буде зменшуватися і становитиме 18,3 — 20,2% від загальної чисельності населення Ізраїлю у 2065 році в порівнянні з 21% у 2020-му.

І закінчимо ще однією цитатою зі статті професора Курбаджа: «У той час як висока народжуваність і зростання населення стали ефективною зброєю в руках ізраїльського уряду для досягнення своїх цілей, важко собі уявити, як палестинці могли б повернути назад нинішню тенденцію скорочення чисельності їх населення. Можливо, не меншим із парадоксів є те, що вони відмовилися від демографії як способу захисту своєї землі в той момент, коли їх «демографічний вибух» усе ще залишається в заголовках новин».

Яків Файтельсон